

IZATEAREN AZTERKETAN

Goazen, lagun ori, zentzuen mundua aazturik, izatearen bide argietan ibillaldi bat egitera. Murgil gaitezen izzte garbian, eta bizkortu gere izate urri ta neketsua bere kolkoari darion ur gardenean.

Leenbizi zer esamiñatu nai nuken agertu bear dizut. Izatea aztertu nai dut, ez izakia, edo entea esan oi duguna. Latiñez, errealdade oiek bi itz dituzte: ens eta esse, au da: leenen-goak izatean dagoen zerbait ematen digu, eta besteak, "zerbait" orri begiratzeko, izate utsa. Erderak, berriz, bi idea oiek itz bakarrean ere eman oi ditu: "ser" esaten du, biak adierazi naiez.

"Zerbait"-a utzi ta goazen gu izate utsera. "Izatea" (=esse) esatean, ez dut izatean irautea besterik adierazi nai; "izakia" (=ens) idaztean, berriz, izatean dagoen zerbaita ere gogoan artuko dut.

Ta oartxo auek aaztu gabe, goazen maimira.

Izatea ezagutu, edo obekiago, jakin nai dugu. Zer da, ordea, izatea? Hu ba-gera, izatean gaude; baiña bai ote dakigu izate ori zer dan? Ona emen gure problema.

Nere ustez, filosofian leenengo egitekoa, jakintza ziur baten oinarririk tinkatzea da. Filosofi guziaren ataria, kritika ta jakiteari dagozkion problemak dira. Filosofian leenago izan bear dute jakite-eztabaidak, izatearenak baiña. Beraz, izatearekin ekin aurretik, esamiña ditzagun guk ere, apur bat bederen, izate ortara garamazkiten ezagutza-bide malkartsuak.

Gizonak -zenbaitek ola nai ezarrendu bide bat baiña geiagorik mundua ezagutzeko: adimenekoa ta identidatezkoa. Ba-dakit aurrez, baten-batek bigarren oni kopeta beltza erakutsiko diona; baiña ez da oinbestera... Adimeneko ezagutza ontan, berriz, ba-dera beste bi bide-txigor: arrazoizkoa ta bizitzazkoa.

Iru auetatik bi dira izatearen jakiterako serbi dezaiguketanak: bizitzazko ta identidatezko ezaguketak; arrazoizkoaz, ordea, ez gaitzke balia. Ikus dezagun zergatik?

Arrazoiak silogismuz lan egiten du; logika-bidea da arrazoiarena. Premisa zindoak auketatu, ta aueli darien ondorea jaso: au da arrazoiaren zeregiña. Lan modu onek izakia du esamiñagaitzat, ez ordea izatea, arrazoiak zerbait zati-garria bear baitu, ta izatea ez da atalezkoa. Ezagutza danak definiziño otz batean eman oi dizkigu arrazoiak. Logikak, berriz, -arrazoiaren nagusi danez- definiziñoari mugarriak ezartzen dizkio, ta au egitean, baita arrazoiari berari ere.

Definiziñoak ba-ditu logikazko bere legeak, ta lege auetan ajolatsuenetakoa onela agintzen duena da: definiziñoak, legezko izateko, izakiaren generu ta espeziea erakutsi bear dizkigu, ta biok gabe ez dago benetako definiziñorik.

Izatean, ordea, bi oiek ez ditzazkegu aurkitu, generu ta espezie guzien gaiñeko ta goragokoa baita izatea: denon jatorburua da bera. Onegatik ta logikazko arrazoiak ari geralako, ar-

raziaren bidez ez dezakegu izaterik atxiki. arrazoa ta izatea ez dira inola ere ezkongarriak.

Adimenak ba-du oraindik izatea arrapatzeko beste tresna bat: intuiziñoa. Intuiziñoa arrazoiketa gabeko ezagutza bat da; aurrez-aurre ikusi ta ikutu egiten du intuiziñoak. Intuiziñoa, izateari adimen-biotza kolkoratzea dela esan genezake; adimenaren txokorik bizitzaz-koenetik jaio da bera. Izate izkutuaren zatitxo bat ikutu ta miazkatu nai badugu, ez da guretzat mundu ontan inztuiziñoa besterik; baiña, zoritxarrez, onek ere ez digu izate-itxasoa agortuko, zabaltxo baite bere aundia gure adimen kaxkararentzat.

Balmes'ek dionez, izatearen idea gere adimenean dakargu jaiotzetik; bizitzarekin batera eman zitzaigun idea bikain, zoragarri bat da. Ta nik, San Bonabentura'rekin, Jainkoaren argi miresgarri batek zindotzen duela idea ori esango nuke. Ba-liteke emen norbait, delako abtraziño algustiduna astinduaz, etortzea; baiña oraingoz utzi dezagun eztabaida ori ta goazen aurrera.

Onelako idea inatu bat ametitzeak, ez ote du ezagutza-apriorismu bat onartzea esan nai? Ez, idea onek ba-du munduarekin zerikusirik-eta. Jainkoak eman digun idea au esperientziz susper-tzen dugu; leen gere barnean ixillik zegoen gogaia -esperientzia ta idea, elakr ongi datozelako-edo- esperientziak esnarazten du. Beraz, munduak eta izatearen idea onek ba-dute artu-emanik.

Gu, geu ere izatez egiñak gera, eta ezagutu nai dugun izatea ez da auzoan bizi dan zerbait, geure-geurea dana baizik. Gudan arima bizitza piztean, gere izateatzaz ere konturatu egiten gera. Anpoko esperientziak gere izatea ikutzen digunean, zirrara bero batek esnatzen du adimen-kabi epelean genuken izate-idea, ta arrezkero ausnar dezakegu izatearen mami ezezagun ta erdi-izkutua.

Intuiziño-bidezko jakituri au zatizkoa da, ordea. Ai izate dena bere osotasun guzian, jakin eta gozartu aal bageneza! Baiña mundu on-

tan -bestean bai ote?- ez du gure adimen-
-ttattalkeriak orrelako zorionik iritxiko.

Bizitzak, intuiziñoa lagun, ematen digun erdizkako ezagutza onekin ez du aski gizonak, jakin-goseak zirikatzen duen giza-adimena ez baita baretuko jakintza osora eldu arte: ezta iñola ere. Gose ase-ekin eta madarikatu onek erakarri dizkio Filosofiari ainbat bide-galáze. Gizonak izate osoa xurgatu nai luke, ta adimenak jakituri ase ori ukatu diolako, beste jakintza bide bat asmatu du: identidadezko ezagutza. Hegel'en idealismu absolutua da identidadezko e-jemplurik jatorrena.

Izate den-dena ezagutzearren, izatea ta pentsamendua identifikatu egin ditu Hegel'ek. Izatea ezagutzaren kanpotik geldi badebi, ez dugula iñoiz erabat ezagutuko ikusirik, bi izaki oiek batu, izaki bakar egin ditu. Onela, izatea ez diteke iñolaz ezagutzaz kanpotik gelditu izatea kontzientzizkoa da, kontzientziz egiña. Pentsamendua esan edo izatea aitatu berdin da, errealidade bakarra adierazten baitute. Giza-adimenaren joerarik bildurgarriena, gere barnean daramakigun tentaziorik okerrena, idealismu-egarria izango da beti.

Iru bide auek -arrazoizkoa, bizitzazkoa ta identidadezkoa- adibide batean laburtu ditezke. Larrosa xuri-gorria zer dan era askotan jakin dezakegu. Galdeiozu muttiko bati. Bear bada, eskola-liburua eskuratuko du ta zera esaten asiko zaizu: "Larrosak pistilua ta petaluak ditu, onelako ta bestealko kolorea dauka, udaberrian jaiotzen da..." Baiña esan dizkizun guzi oiekin bai aai dakizu larrosaren izate berezi ori zer dan? Eman dizkigun zuzenbide oiekin be-reala aurkituko genuke larrosa bat; baiña kanpotik begiratuaz, axalean geldituko giñake. Onelako zerbait egin nai digu arrazoiak ere izatearekin: zatitu, ta alde guziak -barnean daukan bizitz geldieziña ez beste dena- erakutsi. Ondo txiroa arrazoiaren aalmena!

Baiña galdeiozu aurtxo ttikiari larrosa zer dan. Ez du noski pistilua ta abar dituenik jakingo; berak, ordea, ba-daki larrosak nun

dauden. Alboko baratzatxora joan eta, usaitu dezazunlarrosa-buru biguin bat eskeiñiko dizu. Ez du umeak itzaldi luzerik izan, ez liburu jakintsurik; baiña begi aurrean jarri dizu izate osoa: larrosaren maitasun gorria, orritxoan leguntasun guria, usai kilikagarria...: dena bat-batean bizi izan duzu. Auxe bera egiten du, ba, bizitzazko intuiziñoak ere: Jesus batean, mundu beartsu ontan ditekeneraiño, izatearen bizitza jaso.

Ezagutza auen gain, ordea, beste bat daukagu. Noraiño ezagutuko ote genuke larrosaren izatea gere adimena bera udaberriko larrosa goxo egingo balitz? Adimena larrosatu... orra or izatea bizitzeko bide bakarra; baiña gizonoi debekatua zaigun bidea. Jainkoagan bakarrik betetzen da oinbeste filosofilariek amestu duten au: Beragan bakarrik batzen dira izatea ta pentsamendua; Berak soilik dakizki izatearen sako-na ta bertan pil-pil dauden posibilidade dehak.

Ta izatera garamazkiten bidetxigorrak esamiñatu ondoren, goazen izate berarengana. Azter ditzagan, pittin bada ere, izatearen erraiak.

Izatearen jakintzak emango digu gure mundu-ezagutzaren neurria. Izate osoa ezagutu aal bageneza, mundua ere oso-osorik ta bere zuzter sakonetik miazkatuko genuke. Derriorez, izatearen ezagutzak munduarena ere berarekin daramaki, ludia izatez egiña ta eratua baita: munduan ez daukagu izatea besterik. Gauza guzien gaia izatea da, onek osatzen du dena; zerbait dagon zirrikitu guzietan dago izatea. Mendiak izate dira, iturriak izate; soroak, etxeak, zerrua, gizona, Jainkoa..., denok izatea besterik ez gera. Bai bikaiña kreatura guzion arteko izate-anaitasuna!

Zer da, ordea, izaki guziongan mamitu zaigun izate au? Zertan datza "izate-tasun" ori? Zerk izate izanarazten du? Zein da ozta-ozta ezagutzen dugun izate onen esentzia? Mendiak arriz ta lurrez osatuak dira, gizona aragi-ezurrez... ta izatea zertaz gaitua da? Ez da au txantxetako galdera; berari dagokion erantzunak azalduko bai-

tigu mundu denaren azken misteriu.

Izatearen esentzia jakin nai dugu; esentzi au, berriz, materialzko ta formazko kausekin bat dator, izatea makutsean artu ezker, irurok izate bakarrean identifikatzen baitira. Onegatik, izatearen esentziatzaz edo kausa oietzaz galdetzea berdin da, errealidadean iru oiek ez dira banatzen-eta.

Edozeren esentzia au omen da: id quo res est id quod est; au da, gauza izate-mota "ontan" edo "onelakoan" jarriarazten duen zerbait ori da esentzia. Zer du izaki onek bere barnean, kausa efizienteagandik artu ta orain "onelako" izate maillara jaso ta bertan irauarazten dunik? Gizona Jainkoak sortu du; baiña zer da gizonagan dagon eta gizona gizon, eta ez abere, izanaraztera beartzen duena. Izateatzaz ere orobat jakin nai dugu: zer da izatea berarena dan eta izatea izatera baltzatzen duena?

Ba-liteke norbaitek izateatzaz onelako galderarik ezin ditekela egin esatea, ezagutzaren muga izatea dala-ta. Baiña ez dakit onela zergatik izan bear duen; izan ere, nork debekatuko digu izateari bere erraietatik izkutuki au ateratzen saiatzea. Gure adimen kaxkarrak berez ditu muga estuak, guk geiago esitu gabe ere.

Izatearen esentzia... izatearen gaia... ona emen Filosofiaren problemarik bikaiñena. Asiera-asieratik izateari buruz au galdetuko nuke: bere esentzia kualidadezko edo kuantidadezkoa ote da? Zentzu gabeko galdera dela au esan genezake, izatea determinaziño guzien aurrekoa baita. Alaz ere, ez dut sentidu gabea danik uste. Emen darabilkigun izate au Jainkoa bera dela esan dezakegu, izakera berdiñak baitituzte biak: trazendentzia, sinplizidadea... Ta Jainkoatzaz kualidadezkoa edo kuantidadezkoa, au da, kualidadetasunez edo kuantidadetasunez egiña dan galdetzeak ba-dauka noski sentidurik.

Kualidade-kuantidadeak aztertzea utzirik, ikus dezagun izatearen jabetza nori dagokion. Izatean ba-ditugu beintzat kualidadeak: ontasuna, egia... Izatea kualidadeduna dela guziek ametitzen dute, ez dago ontan zalantzarik; beraz, iza-

tearen sustraia, esentzia, ere kualidadezkoa da. Zergatik? Kualidade oiek izatetik jaiok direlako. Ta kuantidadezko izate batetik nola kualidade oiek sortu? Au, izaki pobreago batetik bikaiñagoa sortzea litzake. Kualidadeak beti dira kuantidadea baiño bikaiñagoak, eta ba-dakigu aforismu ura: nemo dat quod non habet; larru gorrrian dagoenak ez dezaigukela galtzarik eman, ezta txirotasunak aberats egin ere.

Ta izatearen kualidadetasuna nolakoa da? Hegel'ek, aitatu dugunez, izatearen kualidadezkitasun ori pentsamendua dela dio. Au, ordea, eguneroko esperientziak ukatzen digu. Izatea pentsamenduzkoa, kontzientzizkoa, balitz, bat-batean eta osorik ezagutuko genuke izatea. Onela, izatearen posibilitade denak begirada batean atzemango genituzke, izateak bere burua ezagutzea bailitzake. Au onela balitz, mundu ontan bertan geneukake Balmes'ek "zientzi trazendentala" deitzen duen jakintza bikaiña. Idea bakarrean izate osoa ta bere aalmen denak ikustea da zientzi au: Izate sinplean ludi dena besarkatzea. Baiña, zorritzarrez, ongi dakigu amets onen eziña.

Zer da, ba, izatearen kualidadezkitasun ori? Osotasun-gosea, naia: ez da besterik. Platon'ek ere au bera digu: izatea, arrazoiduna edo gabea izan izakia, berez goraka bearrean aurkitzen dela. Neurria kanpotik ez badator kio, izatea berez betea, ase ta osoa dela; izateak ez deza-kela bere buruaren bikaintasuna esi: esi oiek ez dizkio bere barneak jartzen, bikaintasun-gurea besterik ez du barruan-eta.

Aurrean dauzkagun izakietan ere ikus dezakegu izatearen borondatezko esentzi au. Begira bizigabeak derizkiegun creaturei. Benetakoa ote da, gero, oien bizigabetasuna? Beren izatetik ez bada, nundik datozkie orduan ain zuzen dabilzkiten lege oiek?

Bota dezagun zeru-gora arri koxkor bat. Geroz ta geldiroago igoko da, ta azkenik emen dator, tximistak arturik, lurrera. Zer gertatu zaio? Zerk erakarri du lurrera berriro? Grabedade-legeak eragiñik etorri dela esango du norbait. Baiña, zer da grabedade ori; materiazko iza-

ki auetan zergatik onelako elkartasungurea. Beste norbaitek au ere esan lezake: ori erabakitzea zientifikuen egitekoa dela, ez filosofilariena. Bai ote? Oraintsu, Alemani'an jakintsu batek teori berriren bat asmatu omen du grabedade-legea esplikatzeke, ta nai denean lege au ezerezteko: Grabedadea ez dakit nolako magnetismu-indarrez sortua dela dio berak. Onelako teoria batek, ordea, guk nai dugunari ez dezaioke erantzun: barrurago sartu nai dugu guk. Ta teori au egia balitz ere, aurrera joango giñake: nundik datoz indar oiek, zerk jaiotarazi ditu?

Gure mundutxo oni begira galdetzen duguna, berebat galde dezaiokegu kosmo osoari: zerk darabilzki izar, nebulosa ta gaiñerako mundu oiek beren bideetan? Munduko lege oiek nun dute beren jatorria?

Galdera berdiñak zuzen dezaizkiogu mikrokosmoari. Kimikako gorputz berriak, lege jakin batzueri dagokienez, jaiotzen dira. Baiña lege auen oiñarria nun da?

Ta bizidunen egokitasun eta elkartea? Zerk legetzen du bizidunen mundu au? Emen ez du Jainkoak esateak balio, Jainkoak izaki guziei izakera bat eman baitie, ta orain bakoitzak bere naturalezari dagokienez jokutzen du.

Kosmo denak joera bat, bizitza, badu, leenengo izatetik darion gose bat ase nai due-lako da. Ta bikaintasun-egarri au izaki guzien-gan aurkitzen dugu, bai espirituzko ta bai materiazkoetan ere. Osotasunerako joera au ain guziena izanik, ezin diteke izatetik baizik jaio, ta izatearen esentzizkoa izan bear derrior.

Onera iristean, ez daukagu izatearen naitasuna aitortu besterik: izatea naiezkoa da. Izatearen esentzia, mami dena, nai bat da, ta mundu dena izatezkoa danez, borondatezkoa ere ba-da.

Intxausti'tar Joseba Ank. ofm.

-Arantzazu'koa-